

AIN KALLIS

ILM JA KUNST

„...soovitati vapustavat päikeseloojangut vaadata. See oli aga nagu teisejärguline Turner. Sedagi tema kehvast perioodist...“

Oscar Wilde, 1889

„Mitte miski looduses ei ole võrreldav pilvede mitmekesisuse ja dramatismi-ga; miski pole samaväärne nende üle-va üürikese iluga.“ Nii algab Gavin Pretor Pinney „Pilvevaatleja käsiraamat“.

Meeleolu loova kujundina on pilved inspiratsiooniallikaks eriti maali-kunstnikele – on ju taevas väga oluline osa pildist. Mida suuremad on maali-jate teadmised atmosfääri seisundi-dest, seda paremad on töötulemused, kui nii võib kunsti puhul öelda.

Inglise üks suurimaid maastiku-maalijaid John Constable väitis, et me ei näe midagi tõetruult, enne kui seda mõistma hakkame. Ta ise tundis suurt huvi Luke Howardi 1802. aastal loo-duk pilvede klassifikatsiooni vastu – kunstniku päevikud kubisesid meteo-rooloogilistest terminitest, samuti oli piltide tagakülgedele kantud ilmaand-meid. Ühe Constable'i pildi kohta kir-jutas kriitik, et õhus näib olevat nii palju niiskust, et tahaks haarata vih-mavarju järele.

Kolm ja pool sajandit enne Howar-dit maalís Jan van Eyck „Ristilõõmise“. Pilt on haarav ka ilmateduse seisuko-halt – taevas maalil olevat USA meteo-rooloogia professori Stanley David Gedzelmani hinnangul kui esimene pilveatlas. Ning pilvede liigid sobivat hästi ka suure reede ilma prognoosiks, sellise, nagu Piiblis kirjas oli. Ainult et too ennustus kõlbaks Hollandi, mitte Lähis-Ida jaoks!

Kunst ja teadus

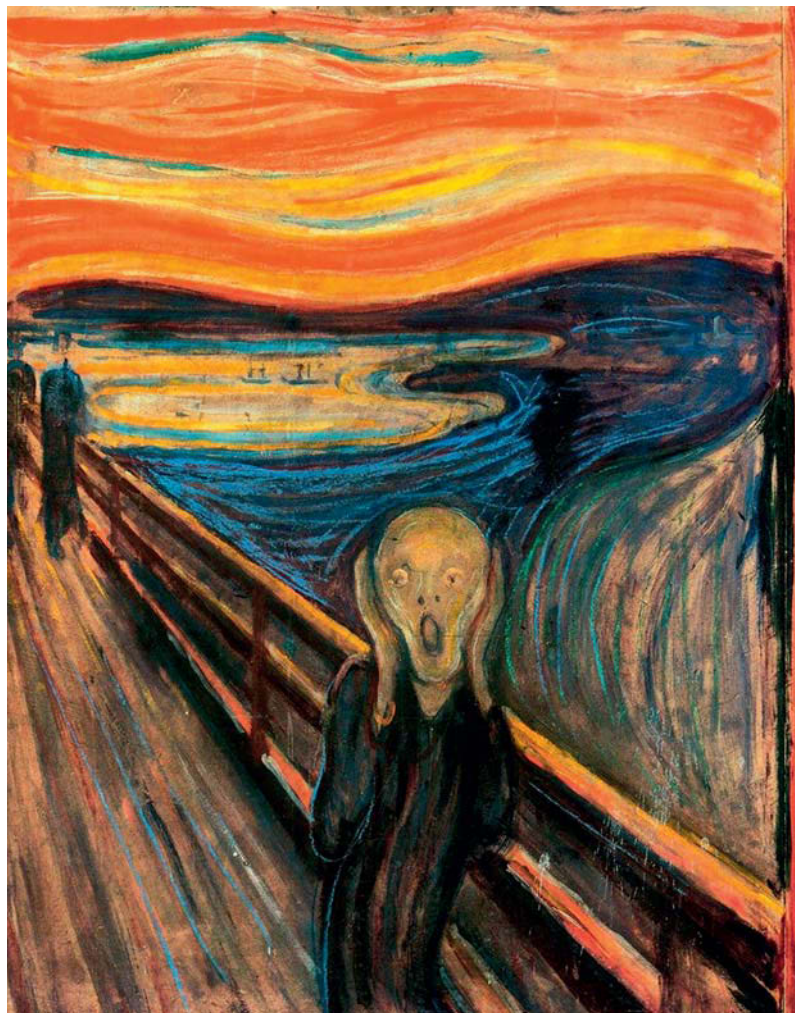
Teaduskeeles pole võimalik pilvede kõiki varjundeid kirjeldada. Seal, kus lõpeb teadus, algab kunst. Teadus üldis-tab nähtusi, kunst püüab üldises taba-da ka kordumatut, väitis geofüüsik Heino Tooming 1990. aastal Eesti Loo-duses ilmunud loos „Pilved, kes te sõuate üleval kõrgel“.

Inglise kunstnik David Hockney kinnitas, et alates renessansiajastust kasutasid paljud maalijad abivahen-

deid, et luua täpsemaid teoseid: näi-teks *camera obscura* tehnikat või nõgus-pegleid subjekti projitseerimisel lõuendile.

Teisiti lähenes pilvede „üürikese ilu“ jäädvustamisele Thomas Gainsbor-rough, kes olevat oma maastikke loo-nud sageli küünlavalgel, „modelliks“ dekoratiivsed brokolid kivide, peeglite jms taustal. (Miks mitte murakad – *cloudberryes* ehk „pilvemarjad“ inglise keeles?)

Sajandite jooksul on kunstnikud osanud taevas nähtavat originaalilähe-daselt edasi anda, sageli paremini kui seda tänapäeval fotodega õnnestub teha. Kunstnikust teadlase Leonardo da Vinci kuulsa Mona Lisa taustaks pole aga lihtsalt taevas, vaid põua-somp. Üks tema optikaalaseid tähele-panekuid oli, et udus näivad objektid olevat kaugemal kui tegelikult. Muide, just see udu muutvat Lisa naeratuse salapäraseks... Siinkohal tahaks küll

Edvard Munchi (1863–1944) „Karje“ (1893)

vastu vaielda – selliselt muigab ju iga naine, kui mees talle valetab!

Kõige enam nähtud karje

Moodsa kunsti ikooniks, tänapäeva Mona Lisaks (ka salapära tõttu) võib pidada Edvard Munchi ekspressionistlikku „Karjet“ (1893). Pildil kujutatud olendit võib kohata sadades variantides plakatitel, karikatuuridel jne, ning isegi maskidel.

Munch sai maaliks inspiratsiooni ühel öhtusel jalutuskäigul, kui, nagu ta oma päevikusse on kirjutanud, „taevas pööras äkki veripunaseks [...] Tunnetasin lõputut karjet loodust läbisemas“.

Sellist taeva värvust tema maalil seostatakse harilikult atmosfääri sattunud tuha ja väevliühenditega pärast Krakatau vulkaani purset 1883. aasta augustis. Leekivpunaseid päikeseloojanguid võis Norras näha kuni järgmise aasta veebruarini.

Ainult et pilt valmis kümme aastat pärast purset. Munchi uurijaid see väga ei üllatanud, sest oma üleelamisi pani kunstnik lõuendile sageli aastaid hiljem.

Tulemägede pursete loodud taevased värvimängud on andnud innustust sadadele kunstnikele maakeral, nende jäädvustamine aga materjali geofüüsikuile atmosfääri koostise muutuste uurimisel. Paarkümmend aastat tagasi uuris Kreeka teadlaste grupp Tate'i galeriis 124 maali aastaist 1500–2000. Värvigamma pildidel olevat andnud huvitavat informatsiooni 54 vulkaani purskematerjalist.

Maalid ja kultuuriklimatoloogia

Möödunud sajandi teisel poolel hakati huvituma maalikunsti ning kliima suhetest. Seda valdkonda, mida teadusharuks oleks ehk palju nimetada, kutsutakse mõnel pool maastikmeteoroloogiaks, teisel kultuuriklimatoloogiaks.

Üks näide. Ameeriklane Hans Neuberger analüüsis pilvisuse vaatevinklist 12 000 maali 41 muuseumist USA-s ja kaheksas Euroopa riigis, mis tehtud aastail 1400–1967. Välja koorus huvitav tööik: Britanniat kujutavatel pildidel polnud kordagi näha selget taevast, üle pooltel maalidest oli taevas täispilves. Hulga vähem leiti pilvi Itaalia, Saksamaa ja Hispaania maalidelt. Nagu peaks ka olema. Kõige pilvisem periood vaadeldud sajandite jooksul oli nn väike jääaeg (1550–1849).

Konrad Mägi (1878–1925) „Sügismaastik“ (1915–1917). Taevas on kõrgrümpilved (*Alto cumulus*)

Teine põnev uurimisteema kultuuriklimatoloogias on kahtlemata seotud Claude Monet' teoste ning 20. sajandi algusaastate Londoni ilmastikuga. Brittide pealinn on teatavasti kuulus oma udude poolest. Linna n-õ tavakodanikele mõjusid niisked ilmad, eriti segu suitsust ning udust (sudust) rusuvalt, isegi tapvalt – 1873. detsembris hukkus sudu tõttu ligi 700 inimest, vähemalt 19 uppus Thamesi jões. Seevastu oli selline atmosfäär üllatavalt inspireeriv kunstniimestele.

Oscar Wilde näiteks kirjutas, et inimesed näevad udusid mitte seepärast, et need on udud, vaid hoopis seetõttu, et poeedid ning maalikunstnikud on õpetanud armastama nende müstilist ilu. Kunstiajaloolane Ernst Gombrich lisas: „Londonis puudusid udud, enne kui Whistler oli neid maalinud“.

Monet armastas Londonit ainult talvel – siis oli pealinn eriti niiske. „Ilma uduta ei ole London ilus linn!“ väitis kunstnik. Praeguse ni on kunstikogudes temalt säilinud 95 pilti ainuüksi parlamendihoonest ning paarist sillast, muidugi udulooriga kaetuna.

Maastikmeteoroloogid uurivad Monet' pilte väga põhjalikult, püüdes nende põhjal määrata atmosfääri saastatust, nähtavust ning isegi Thamesi jõe veetaset aastail 1899–1905.

Ja seda tehakse ühe kuulsaima impressionisti (kunstniku, kes loob oma töid mulje ajal) maalide põhjal! Meenub Wilde'i tuntud sentents – elu peegeldab kunsti rohkem kui kunst peegeldab elu.

Ka Eesti kunsti võiks uurida maastikmeteoroloogia meetoditega. Näiteks Kristjan Raua maali „Kalev kosjas“ alusel võiks oletada, et meie esiesivanemate eluajal esines palju võimsaid rümpilvi (*Cumulus congestus*).

Eesti kunsti ajaloos on väga palju meistreid, kes oskasid suurepäraselt edasi anda dramatismi taevast – Richard Uutmaa, Paul Raud, Nikolai Kormašov ning muidugi Konrad Mägi. Viimase kohta on kirjutatud näituse „Kuldaja värvid“ tutvustus: „...kuulsad Konrad Mägi pilved: draamatilised, teatraalsed pilved, milles on nähtud nii elu kui surma müsteeriumit“.

Kokkuvõtteks: looduses olles tasub vaadata taevast toimuvat kui ilmataadi kunstiteost, näitusel aga pöörata tähelepanu ka ilmanähtuste kujutamise viisidele. •

 Ain Kallis (1942) on meteoroloog, klimatoloog ja publitsist. Tema peamine uurimisvaldkond on Eesti kiirguskliima. Töötab peaspetsialistina Eesti keskkonnaagentuuris ja dotsendina Tallinna tehnikülikooli meresüsteemide instituudis.